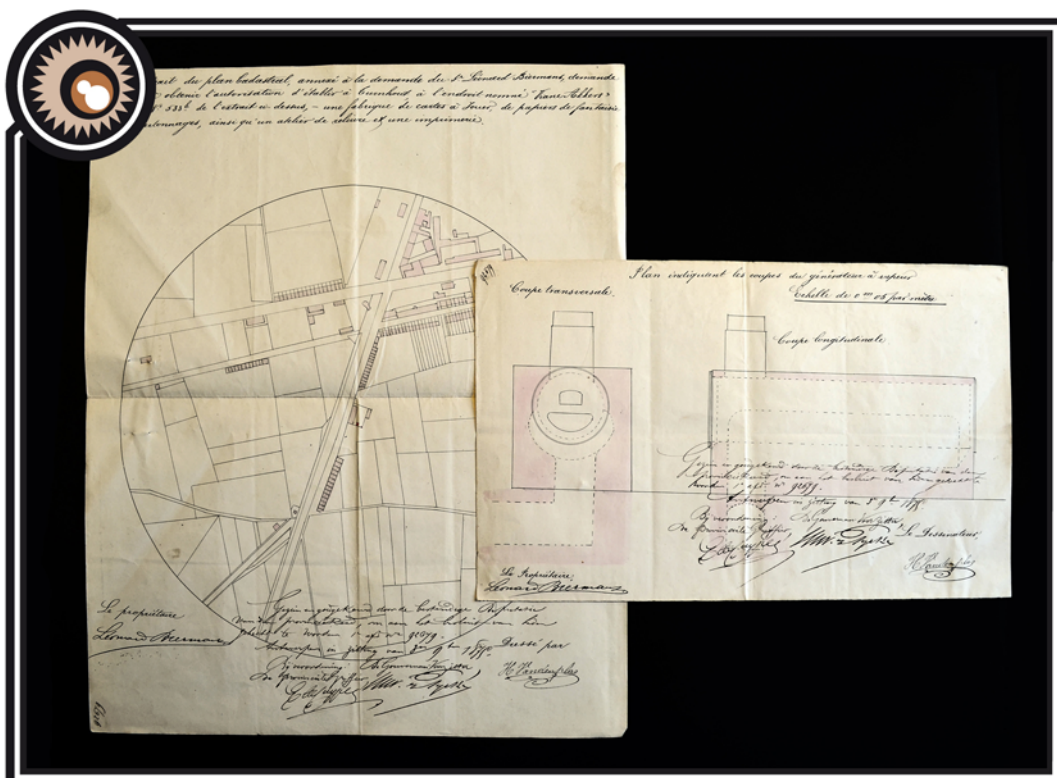

De eerste stoommachine van Leonard Biermans Stadsarchief Turnhout

Op 5 november 1875 krijgt Leonard Biermans de toestemming van het provinciebestuur om een “stoommachine van 10 pk met een stoomketel die bestand is tegen een druk van 5 ‘atmosfeer’” te installeren in zijn nieuwe speelkaartenfabriek aan de Steenweg op Gierle.

In de tweede helft van de 19de eeuw is Turnhout in volle industriële ontwikkeling. In de stad verschenen voor het eerst fabrieken met hoge dampende schoorstenen. Stoommachines waren immers dé krachtbronnen van die tijd. Ze leverden de nodige energie voor het aandrijven van machines. Tegen 1874 waren er zo'n 21 stoommachines in de stad, tegen 1914 al méér dan honderd! De meeste werden gebruikt in de papierverwerkende nijverheid die toen een grote bloei kende. Turnhout was bekend om zijn drukkerijen en zijn productie van gekleurd papier en speelkaarten. Maar ook brouwerijen, houtzagerijen, molens en de textielnijverheid automatiseerden op basis van stoom. Vanaf 1900 werden stoommachines meer en meer vervangen door gasmotoren, die veel compacter waren. Vanaf dan konden ook kleinere bedrijven een motor installeren.

Uiteraard was het gebruik van een stoommachine niet zonder gevaar en erg hinderlijk voor de omgeving. Vergeten we niet dat zo'n fabrieken midden in de stad lagen. De aandrijving gebeurde door stoom onder hoge druk, die werd aangemaakt in een stoomketel. Zo'n ketel werd gestookt met steenkolen. Er was steeds de kans op brand of op een ontploffing. Rook en roet werden afgevoerd via een schoorsteen en de stoommachine en de aangedreven machines maakten een enorm kabaal. Al vanaf 1810 moesten alle fabrieken en ateliers die “hinder” veroorzaakten of brandgevaar opleverden een vergunning aanvragen bij de gemeente, de provincie of de nationale overheid, afhankelijk van de “klasse” van het bedrijf.

De gemeente organiseerde steeds een onderzoek naar eventuele bezwaren van omwonenden. Voor de installatie van een stoommachine was een bijkomende vergunning nodig. Die vergunning werd tot 1884 afgeleverd door de provincie, daarna door de gemeente. Zoals we zien bij de aanvraag door Leonard Biermans moesten de tekeningen van ketel en machine en een plan van de inplanting in de omgeving worden ingediend. Bij bezwaren van buurtbewoners werd de stoommachine eerst getest door een ingenieur in dienst van de overheid.

Dat de kans op een ongeluk reëel was, lezen we in de kranten van die tijd. In april 1868 ontploft er een stoomketel in een fabriek aan de Stijfselei in Antwerpen. De stoker, "een braaf en eerlijk werkmans", overlijdt in het ziekenhuis aan zijn verwondingen. Vier jaar later komen er in Sint-Gillis (Brussel) 7 arbeiders om, waaronder een meisje van 14 jaar, nadat ook daar een ketel is gesprongen. In 1875 ontploft er een ketel in een papierfabriek in Nijvel en legt het hele gebouw in puin. Gelukkig blijft Turnhout gespaard van zo'n grote industriële rampen.

En hoe verging het Leonard Biermans met zijn gloednieuwe stoommachine?

Op 20 november 1875 lezen we in de krant dat de nieuwe schouw van de fabriek door hevige wind is omgewaaid. Gelukkig zijn er geen slachtoffers. Na deze ongelukkige start kent het bedrijf een grote bloei, zo blijkt uit de bouw- en milieudossiers in het Stadsarchief. Biermans breidt uit en investeert in nieuwe ketels en krachtigere stoommachines: de firma vraagt vergunningen aan in 1879, 1884, 1887, 1893, 1894, 1896, 1899, 1900 en 1906. Er wordt een filiaal geopend in Noord-Frankrijk. Tussen de twee wereldoorlogen komen er nieuwe productielijnen bij, o.a. voor karton en industriële zakken. Het bedrijf zal onder de naam "Biermans" blijven bestaan tot in 1970.

Tekst: Bart Sas

Foto: Bram Luyts

Archief & Musea Turnhout

Inventaris:

Stadsarchief Turnhout. Archief van de Stad Turnhout. Dossiers inzake hinderlijke inrichtingen, nr. 286#020: "Léonard Biermans, Oude Akkers, Sectie O m nr. 533b, stoommachine", 1875, 1 omslag.

Literatuur:

- G. LANDUYT, "Economische bedrijvigheid (1800-1940)", in H. DE KOK en E. VAN AUTENBOER ed., Turnhout. Groei van een stad, Turnhout, 1983, p. 225-250.
- G. THUES, "Nieuwe vormen van energie", in R. BAETENS ed., Industriële revoluties in de provincie Antwerpen, Antwerpen en Weesp, 1984, p. 71-84.
- P. VAN DEN EECKHOUT en G. VANTHEMSCHE ed., Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19^e-21^e eeuw, Brussel, 2009.

Het object van de maand is een initiatief van Archief & Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze websites (doorklikken naar Object in de kijker).

Archief & Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • www.archiefenmuseaturnhout.be

v.u.: Eric Vos, Boomstraat 6, B-2300 Turnhout, +32 14 44 33 11